

SVRHA KAŽNJAVANJA I MALOLJETNI POČINITELJI KAZNENIH DJELA U
REPUBLICI HRVATSKOJ*Doc. dr. sc. Dijana Gracin*¹³⁶*Sveučilište u Zagrebu, Republika Hrvatska*

Sažetak: Glavni cilj ovog istraživanja je pružiti pregled relevantne literature u području kažnjavanja maloljetnih počinitelja te analizirati fenomenologiju kažnjivih ponašanja maloljetnika u Republici Hrvatskoj. Empirijska analiza temelji se na sekundarnim izvorima, službenim evidencijama policije, državnih odvjetništava, sudova za maloljetnike i Državnog zavoda za statistiku u promatranom razdoblju (2013.-2020.). Maloljetni prijestupnici analiziraju se u odnosu na spol, dob, obrazovanje, vrstu počinjenih kaznenih djela, prethodne osude, s kim žive, izrečene kazne i druge relevantne kriterije za utvrđivanje trendova i obrazaca kriminala tijekom promatranog razdoblja. U radu se raspravlja o očitom silaznom trendu prijavljenih, optuženih i osuđenih maloljetnika, ali i relativno velikom broju odbačenih kaznenih prijavi primjenom načela svrhovitosti kao rehabilitacijskog pristupa Državnog odvjetništva prema maloljetnim počiniteljima. Iako mjere upozorenja, odnosno pridržaj maloljetničkog zatvora kao mjera preusmjerenja, rasterećuje sudove i skraćuje vrijeme od počinjenja kaznenih djela do početka tretmana, istodobno povećanje broja maloljetnih recidivista izaziva zabrinutost, a što ukazuje na to da sadašnji sustav maloljetničkih sankcija ne ispunjava svoju primarnu svrhu kažnjavanja - specijalnu prevenciju. Istraživački rad temelji se na postojećim znanjima o toj temi i ukazuje na moguće implikacije za budući razvoj.

Glavne riječi: maloljetnička delinkvencija, fenomenologija, kažnjavanje, resocijalizacija, Hrvatska

UVOD

Maloljetnička sankcija treba biti pravilno odmjerena kako bi polučila pozitivan efekt i ostvarila svrhu kažnjavanja. To je moguće jedino ako se temelji na vjerodostojnim i potpunim informacijama, ili na najvećem broju dostupnih informacija u konkretnom predmetu (Dragičević Prtenjača, Radić i Rizvić, 2022).

Maloljetnička delinkvencija smatra se najozbiljnijim oblikom problematičnog ponašanja mladih koji ovisi o unutarnjim (subjektivno-psihološkim) i vanjskim (društvenim i kulturnim) čimbenicima (Derk i Stašević, 2017; Radić, 2017). Pojedini autori smatraju da je antisocijalno ponašanje stalan način ponašanja pojedinaca koji počinje u ranom djetinjstvu i traje do rane odrasle dobi (Farrington, 2003; Sampson i Laub, 2004). Važno je razlikovati očekivani buntovni obrazac ponašanja svojstven adolescenciji i obrazac koji može eskalirati s brojnim i ozbiljnim posljedicama. Adolescenciju karakterizira razvoj osobnosti pa ne čudi da mladi ljudi žele iskusiti i otkriti što svijet nudi. U većini slučajeva to ne podrazumijeva sudjelovanje u kriminalnim aktivnostima, ali može dovesti do delinkventnog ponašanja. Ono uključuje većinu ponašanja koja odstupaju od društvenih normi i kao takva mogu biti osuđena od strane zajednice. U tom razdoblju mladi se suočavaju s mnogim preprekama, uključujući i samu budućnost, a kao rezultat toga dolazi do "odrastanja iz delinkvencije" (Kovčović Vukadin, 2009). Mladi antisocijalni ljudi često su nestrpljivi i radije se usredotočuju na trenutnu situaciju i zadovoljstvo koje trenutno mogu dobiti, nego na ono što im budućnost donosi. Želja za autonomijom koja se javlja tijekom adolescencije može objasniti želju za druženjem s devijantnim vršnjacima (Pardini, Waller i Hawes, 2015).

¹³⁶ e-pošta: gdijana39@gmail.com

Tijekom posljednjih nekoliko desetljeća, u velikom broju razvijenih država, primjećuje se znatan porast primjene alternativnih sankcija i neformalnih oblika postupanja prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela. Ovi trendovi u skladu su s međunarodnim preporukama o načinu postupanja prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela, kako bi se izbjegle negativne posljedice provođenja formalnog kaznenog postupka na formiranje ličnosti maloljetnika (Puharić i Radić, 2015). Diverzija, definirana kao obustava ili nepokretanje kaznenog postupka u slučajevima kad je maloljetna osoba počinila lakše kazneno djelo, a sve okolnosti upućuju na zaključak da formalni kazneni postupak ne bi bio primjeren, jedan je od važnih aspekata takvog pristupa maloljetnim počiniteljima kaznenih djela (Cajner Mraović, Vuić i Kujundžić, 2018).

EU direktiva 2016/800 donosi minimalna pravila o pravima djece koja su osumnjičena za počinjenje kaznenih djela ili su u postupku na sudu ili koja podliježu postupku na temelju europskog uhidbenog naloga. Sukladno toj direktivi, prava djeteta su: pravo da roditelj bude obaviješten, pravo na pomoć odvjetnika, pravo na zaštitu privatnosti, pravo na pratnju roditelja, pravo na pravnu pomoć, pravo na audiovizualno snimanje ispitivanja i pravo na pravovremeno i pozorno rješavanje predmeta. U najranijoj fazi postupka će se informirati o: pravu na pojedinačnu procjenu, pravu na liječnički pregled, uključujući pravo na liječničku pomoć, pravu na ograničenje lišenja slobode i korištenje alternativnih mjera, pravu na pratnju nositelja roditeljske odgovornosti tijekom saslušanja pred sudom, pravu osobnog nazočenja suđenju, pravu na učinkovite pravne lijekove.

Kaznenopravni sustav za maloljetne osobe u Hrvatskoj je uređen na temelju Zakona o sudovima za mladež (Narodne novine, br. 111/1997, 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19) koji sadrži odredbe za mlade počinitelje kaznenih djela, odnosno maloljetnike i mlade punoljetnike u materijalnom kaznenom pravu, odredbe o sudovima, o kaznenom postupku i o izvršenju sankcija te propise o kaznenopravnoj zaštiti djece. Odredbe Kaznenog zakona, Zakona o kaznenom postupku, Zakona o sudovima, Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, zakona kojima se uređuje izvršenje sankcija za kaznena djela i drugi opći propisi primjenjuju se samo ako Zakonom o sudovima za mladež nije drugačije propisano.

Zakonom o sudovima za mladež istaknuta je važnost preodgoja i resocijalizacije maloljetnog počinitelja, što proizlazi iz definicije svrhe odgojnih mjera da se pružanjem zaštite, brige, pomoći i nadzora te osiguranjem opće stručne naobrazbe maloljetno počinitelja kaznenog djela utječe na njegov odgoj, razvijanje njegove cjelokupne ličnosti i jačanje njegove osobne odgovornosti radi suzdržavanja od ponovnog činjavanja kaznenih djela.

U Hrvatskoj jedino državni odvjetnik za mladež može pokrenuti kazneni postupak prema maloljetnoj osobi i to jednako vrijedi za sva kaznena djela. Kazneni postupak prema maloljetnoj osobi ne može pokrenuti oštećena osoba ni po privatnoj tužbi. U slučajevima kaznenih djela počinjenih od strane maloljetnika smiju postupati samo policijski službenici specijalizirani za maloljetničku delinkvenciju i kaznenopravnu zaštitu djece i maloljetnika, državni odvjetnici za mladež i suci za mladež, koji su svi specijalizirani, odnosno dodatno osposobljeni za te poslove.

SANKCIJE KOJE SE IZRIČU MALOLJETNICIMA

Maloljetnički pravosudni sustav jest primarni sustav koji se bavi kaznenim djelima počinjenima od strane maloljetnih osoba u Hrvatskoj prema Zakonu o sudovima za mladež. **Odgojne mjere** jesu mjere upozorenja, mjere pojačanog nadzora i zavodske mjere. **Mjere upozorenja** jesu sudski ukor i posebne obveze, a izriču se kad treba utjecati na maloljetnikovu ličnost i ponašanje. **Mjere pojačanog nadzora** jesu pojačana briga i nadzor, upućivanje u disciplinski centar te pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi. Izriču se kad za maloljetnikov odgoj i ispravan razvoj treba poduzeti trajnije mjere uz odgovarajući stručni nadzor i pomoć, a nije potrebno maloljetnikovo odvajanje od dotadašnje sredine. **Zavodske mjere** jesu upućivanje u odgojnu ustanovu, upućivanje u odgojni zavod i upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu, a izriču se kad prema maloljetniku treba poduzeti trajnije i intenzivnije odgojne mjere ili mjere liječenja uz njegovo odvajanje od dotadašnje sredine. **Maloljetnički zatvor** jest kazna lišenja slobode s

posebnostima u odnosu na uvjete izricanja, trajanje, svrhu i sadržaj kazne. **Pridržaj maloljetničkog zatvora** – sud može presudom izreći da je maloljetnik kriv za kazneno djelo i istodobno pridržati izricanje kazne maloljetničkog zatvora kad smatra da se izricanjem krivnje i prijetnjom naknadnog izricanja kazne može počinitelja odvratiti od daljnjih kaznenih djela. U tom slučaju sud maloljetniku uz presudu može izreći odgojnu mjeru pojačanog nadzora, upućivanja u disciplinski centar i jednu ili više posebnih obveza. **Sigurnosne mjere** primjenjive na maloljetnike jesu: obvezno psihijatrijsko liječenje, obvezno liječenje od ovisnosti, obvezan psihosocijalni tretman, zabrana upravljanja motornim vozilom, zabrana približavanja, zabrana pristupa internetu, zaštitni nadzor po punom izvršenju kazne maloljetničkog zatvora.

Na ovom mjestu valja ukazati na **diverziju**, koja je prema UNICEF-ovom dokumentu *Toolkit on Diversion and Alternatives to Detention (2010)* (UNICEF, 2010) izdvajanje maloljetnih osoba u riziku iz formalnog postupanja policije, državnog odvjetništva i sudova za mladež te njihovo preusmjeravanje prema drugačijim načinima rješavanja problema sudskim i izvansudskim tijelima, izbjegavajući pritom negativne učinke formalnog postupka i kaznenopravne evidencije. Diverzija može započeti već u fazi kaznene prijave te se nastaviti do konačne odluke suda (Dünkel, 2009).

UZROCI MALOLJETNIČKOG KRIMINALITETA

Tradicionalne teorije objašnjavaju kriminalitet maloljetnika na način da se usredotočuju na razlike među pojedincima i na pitanje zašto jedna skupina čini kaznena djela, a druga ne. Neke od njih bave se pitanjima uzroka kriminaliteta i njegova sprječavanja, a neke nadograđuju svoja pitanja te se bave uzrokom počinjenja kaznenog djela poput generalne teorije pritiska, teorije socijalne dezorganizacije, teorije socijalne kontrole i dr. (Hawkins *et al.*, 1998; Huzinga i Jacob-Chien, 1998; Farrington, 2003). Njihova istraživanja i opažanja temelje se na adolescentnim godinama, na dobi kada maloljetnici najviše krše zakon. Osim vršnjaka tu su i ostali rizični čimbenici koji od delinkvencije mogu voditi prema kriminalitetu. Nova saznanja o počecima kriminalne karijere u adolescentnoj dobi dovela su do razvoja nekoliko novih teorija među kojima je i razvojna kriminologija životnog vijeka. One objašnjavaju kako dob ne mora striktno označavati prijelaz iz prethodne faze u sljedeću. Upravo te točke prijelaza predmetom su izučavanja razvojne kriminologije koja prati promjene u tim razdobljima. Promatraju se područja škole, obitelji, vršnjaka i međuljudskih odnosa te se na temelju toga nastoje objasniti promjene u kriminalnoj aktivnosti (Doležal, 2009). Razvojne se teorije, za razliku od tradicionalnih, bave longitudinalnim vidom počinjenja kaznenih djela, stoga ne gledaju na jednu vremensku točku istraživanja, nego na promjene kriminalne karijere u vremenu (Farrington, 2003). Bave se pitanjima razvoja antisocijalnog ponašanja i činjenja kaznenih djela, rizičnim faktorima kroz život i utjecajem životnih događaja na razvoj ponašanja (Farrington, 2003). Jedna od novijih teorija kriminaliteta proizašla iz koncepta kriminalne karijere jest „Age-graded“ teorija (Sampson i Laub, 2004) koja ima tri važna polazišta. Prvo ukazuje kako na delinkventno ponašanje u djetinjstvu i adolescenciji utječe struktura neformalne obiteljske i školske kontrole. Potom objašnjava da antisocijalno ponašanje ima tendenciju zadržavanja i protezanja kroz odraslu životnu dob u raznim životnim segmentima. U zadnjem polazištu ističe se važnost promjena u kvaliteti neformalne socijalne kontrole od strane obitelji i škole te kako se ona s godinama mijenja. Druga teorija nudi svoj pogled na temu maloljetničke delinkvencije, a to je teorija kontinuirane i adolescentne delinkvencije (Moffitt, 1993; Martinjak i Odeljan, 2016). Maloljetnike koji svoje delinkventno ponašanje započnu već u djetinjstvu i nastave ga u obliku kroničnog, višestrukog pa čak i cjeloživotnog prijestupništva, možemo nazvati kontinuiranim delinkventima, dok adolescentne delinkvente karakterizira započinjanje takvog ponašanja tek u razdoblju adolescencije uz povremenu uključenost u kriminalne aktivnosti kroz spomenuti period te se na adolescenciju gleda kao na normalnu razvojnu fazu. Integrirana kognitivna teorija antisocijalnog potencijala (Farrington, 2003; Kajser, 2019) još je jedna od novijih razvojnih teorija. Ona pod pojmom antisocijalnog potencijala shvaća potencijal činjenja kaznenih djela koji se može promatrati kratkoročno i dugoročno. Činjenje kaznenih djela ovisi o trenutnom antisocijalnom potencijalu te međuodnosu individue i okoline, tj. o pruženoj prilici za počinjenje djela. Zbog sazrijevanja antisocijalni je potencijal najveći u doba adolescencije, ali je konzistentan tijekom cijelog života. Povećava se uslijed

uzbudljivih podražaja i traženja avanture, zbog čega se u određenim trenucima može povećati. (Leober, 1996).

U literaturu se susreću brojne podjele rizičnih čimbenika koje utječu na razvoj delinkventnog ponašanja kod mladih, od jednostavnijih, koje ih dijele na dinamične i statične, do kompleksnih, koje se granaju u više smjerova. Svjesni činjenice da svi čimbenici utječu jedni na druge, stručnjaci su suglasni da razvoj jednog rizičnog čimbenika nije dovoljan za razvoj delinkventnog ponašanja. Ricijaš (2009) u svom radu navodi opće prihvaćenu podjelu na tri temeljne skupine rizičnih čimbenika: individualni, rizični čimbenici u obiteljskom i školskom okruženju te rizični čimbenici u širem društvenom kontekstu.

Rezultati istraživanja maloljetničke delinkvencije (Cajner Mraović, Butorac i Kešetović, 2014; Enzmann i Podana 2010; Sijerčić-Čolić, 2012; Steketei i Gruszczyńska, 2010) vode do istih zaključaka o porastu maloljetničkog kriminala u tranzicijskim zemljama tijekom devedesetih godina prošloga stoljeća, nakon čega dolazi postupni, ali više-manje konstantan pad, uglavnom nakon 2005. godine.

Koristeći podatke Saveznog ureda za istrage (FBI) u Sjedinjenim Američkim Državama, UN-ovog svjetskog istraživanja kriminala, Interpola i godišnjih statističkih izvješća, Cajner Mraović i Stamatel (2000) usporedile su promjene u trendovima maloljetničkog kriminaliteta diljem Europe i Sjedinjenih Američkih Država unutar posljednja dva desetljeća dvadesetoga stoljeća. Uočile su kako su stope maloljetničkog kriminaliteta u Zapadnoj Europi relativno stabilne, dok srednjoeuropske zemlje, uključujući i Hrvatsku, bilježe povećanje broja maloljetnih osumnjičenika nakon 1990. godine. Na temelju službenih policijskih statistika, Cajner Mraović, Asančaić i Derk (2015) uspoređuju trendove prijavljenih svih kaznenih djela maloljetnika, nasilnih kaznenih djela i kaznenih djela protiv imovine koja su počinili maloljetnici u Hrvatskoj u razdoblju od 2000. do 2013. godine. Iako je ukupan broj prijavljenih maloljetnih osoba stabilan ili čak u blagom padu tijekom promatranog razdoblja, vidljiv je izniman porast, odnosno pad u određenim godinama i određenim vrstama kaznenih djela, koji može stvoriti pogrešan dojam o alarmantnim promjenama. Navedeno se posebice odnosi na oscilacije broja prijavljenih za maloljetnička ubojstva i silovanja zbog niskih vrijednosti apsolutnih brojki. Međutim, u Hrvatskoj još uvijek postoje opća uvjerenja o kontinuiranom dramatičnom povećanju stopa maloljetničkog kriminala od kraja 1990-ih pa sve do danas. Takve javne percepcije se uglavnom ne temelje na rezultatima relevantnih istraživanja ili recentnih službenih statistika, već na medijskom izvještavanju o konkretnim slučajevima maloljetnih počinitelja kaznenih djela i to uglavnom onih s teškim posljedicama. Problem danas nastaje zbog toga što se priče o mladim ljudima koji počine brutalna kaznena djela u svrhu stjecanja materijalne koristi ili samo za zabavu brzo šire i ljudi lako izgube osjećaj točnog mjesta gdje se kazneno djelo dogodilo pa je moguće da netko u Hrvatskoj danas osjeća da mu prijete nasilje mladih počinjeno bilo kada i bilo gdje u svijetu.

Rezultati dosadašnjih istraživanja (Dragičević Prtenjača, Radić i Rizvić, 2022) upućuju na to da se u Hrvatskoj izrazito rijetko primjenjuje multidisciplinarni pristup i da sudovi rijetko koriste danu im mogućnost dijagnostičke obrade i timske (pr)ocjene, koja bi i njima znatno olakšala posao.

Cilj ovog rada je pružiti pregled maloljetničkog kriminaliteta na temelju postojeće literature te analizirati trendove, opseg, strukturu i dinamiku maloljetničke delinkvencije s posebnom pažnjom na ishode postupka, odnosno primjenu načela svrhovitost u razdoblju od 2013. do 2020. u Hrvatskoj.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA MALOLJETNIČKE DELINKVENCije U HRVATSKOJ

Metoda

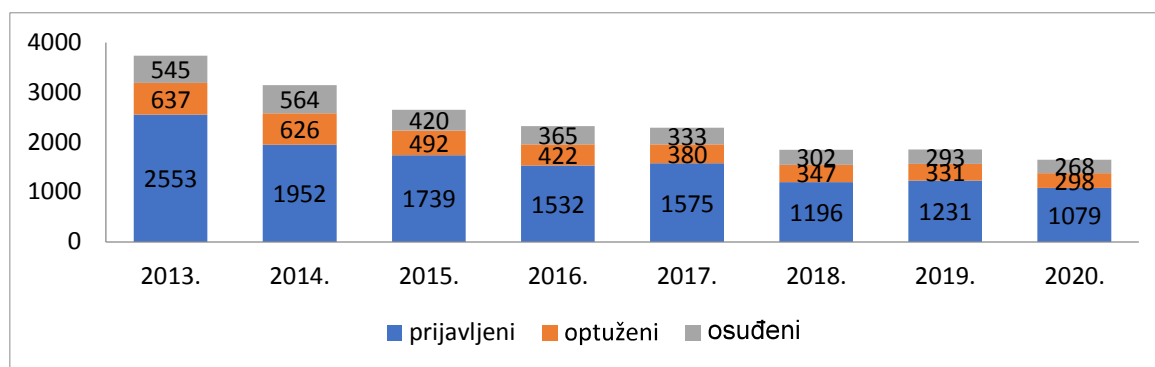
Postoje tri metode mjerenja maloljetničkog kriminaliteta: mjerenjem službeno zabilježenog kriminaliteta u policijskoj statistici, tužiteljstvu ili sudskoj statistici, kroz samoprijavljene delinkvencijske izvide i viktimizacije. Ovaj rad usmjeren je na empirijsku analizu temeljenu na sekundarnim podacima o registriranim kaznenim djelima državnih odvjetništava i sudova za maloljetnike što je neizravna mjera maloljetničke delinkvencije na određenom području. Sekundarni

podaci o prijavljenim, optuženim i osuđenim maloljetnim počiniteljima za razdoblje od 2013. do 2020. u tu svrhu zatraženi su i dobiveni od Državnog zavoda za statistiku. Maloljetni počinitelji analiziraju se u odnosu na spol, dob, stupanj obrazovanja, socijalne čimbenike (s kim žive, potječu li iz kompaktnih obitelji, jesu li bračna ili izvanbračna djeca), vrste počinjenih zločina i druge relevantne varijable, kako bi se utvrdili trendovi i obrasci kriminala koji traju desetljeće. Metode istraživanja primijenjene u ovom istraživanju su metoda analize podataka i opisno-komparativna metoda.

Diskusija

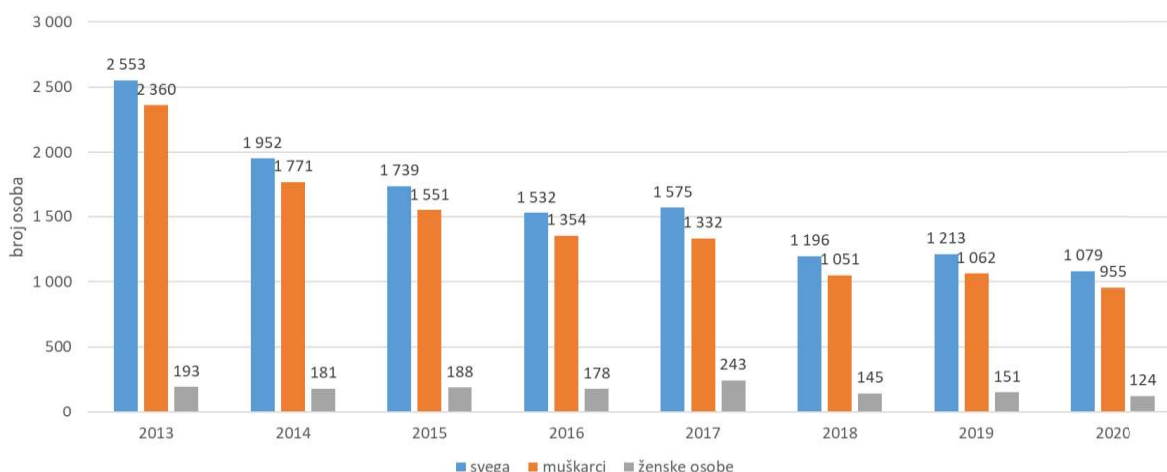
Kao početna točka za istraživanje uzeta je 2013. godina iz metodoloških razloga, kako bi podaci mogli biti usporedivi. Naime, 1. siječnja 2023. novi Kazneni zakon stupio je na snagu, a kojim su pojedina kaznena djela idrfinirna na drugačiji način. Ovo istraživanje naslanja se na istraživanje pojavnih oblika maloljetničke delinkvencije u Hrvatskoj koje su provele Butorac i Gracin (2022).

Grafikon 1. Broj prijavljenih, optuženih i osuđenih maloljetnih osoba (2013.-2020.) (Izvor DZS)

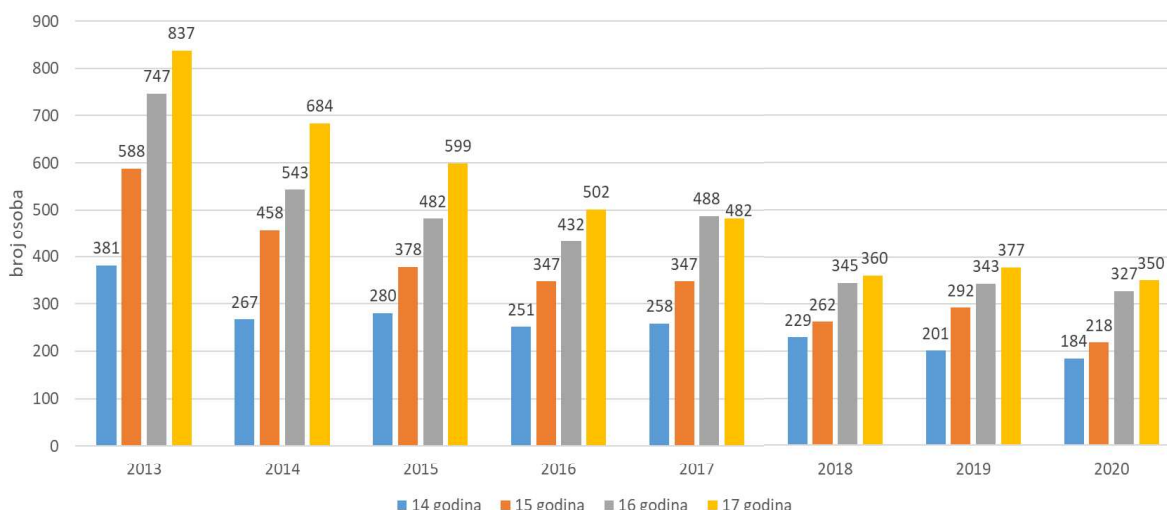

Grafikon 1. prikazuje podatke Državnog zavoda za statistiku o broju prijavljenih, optuženih i osuđenih maloljetnika u promatranom razdoblju. Počevši od 2013. godine, od primjene novog Kaznenog zakona, trend smanjenja prijavljenih maloljetnika za kaznena djela je uočen i traje do danas, a u 2020. godini, u odnosu na 2013. godinu, bilježi se pad od oko 61%. Isti je slučaj s trajnim smanjenjem broja optuženih (53%) i osuđenih (51%) maloljetnika u odnosu na 2013. godinu (Grafikon 1.). Moguća objašnjenja za ovaj trend uključuju pojačano poduzimanje primarnih preventivnih mjera na razini opće populacije, jačanje sekundarne prevencije uvođenjem niza institucionalnih obrazovnih mjera, kao i opće smanjenje broja policijskih prijava zbog izmjena zakona.

Grafikon 2. Prijavljene maloljetne osobe prema spolu (2013.-2020.) (Izvor DZS)

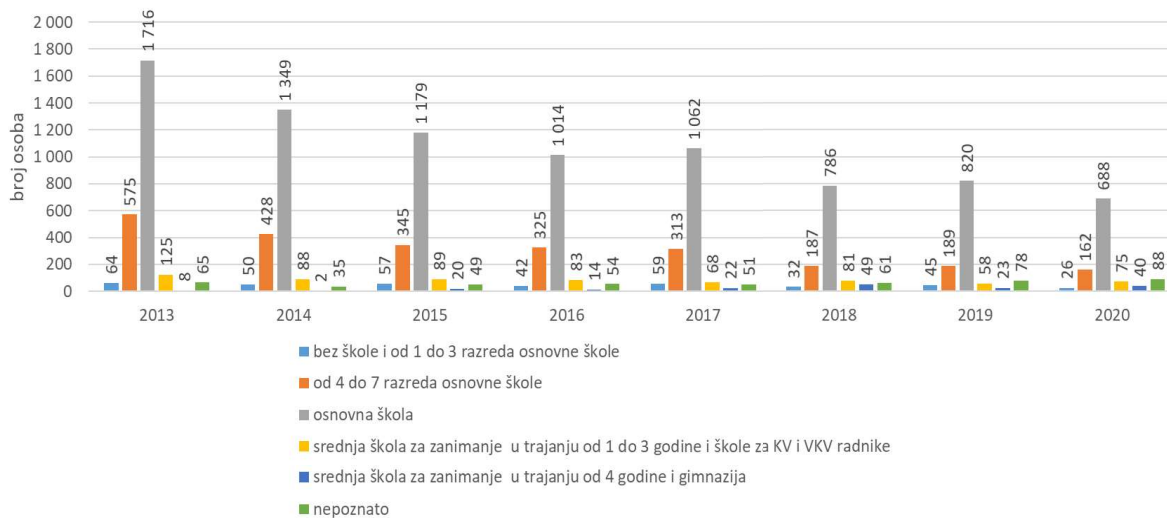

Grafikon 3. Prijavljene maloljetne osobe prema godinama života (2013.-2020.) (Izvor DZS)

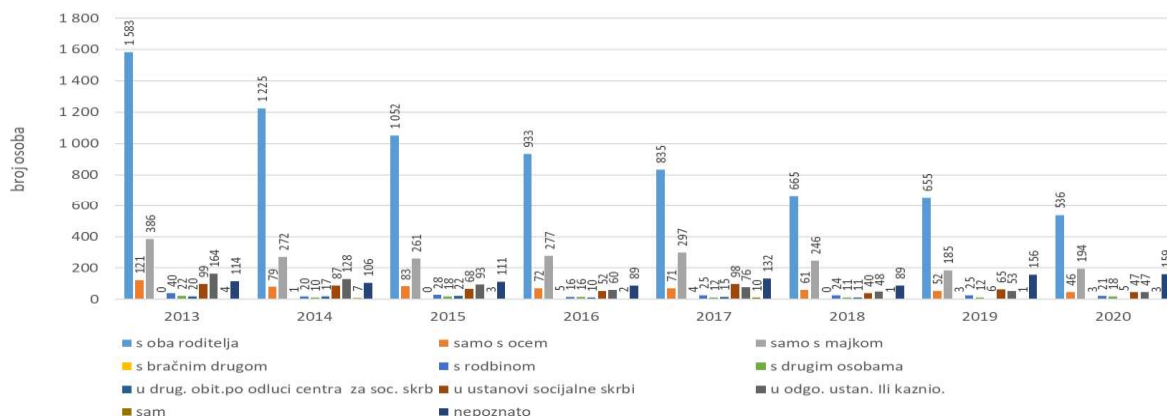
Delinkventna aktivnost povezana je s dobi maloljetnika, stoga, gledajući dobni raspon, primjećujemo da se s povećanjem dobi povećava udio prijavljenih, ali i osuđenih maloljetnika. U promatranom razdoblju vidljivo je da maloljetne djevojke prijavljene za kaznena djela sudjeluju u ukupnom kaznenom djelu mladih u rasponu od 8 do 16%, stoga se može reći da i dalje prevladavaju mladići (Grafikon 2.). Rezultati istraživanja ukazuju na to (Grafikon 3.) da najmanje osuđenih maloljetnika ima 14 godina, dok najosuđivaniji maloljetnici imaju 17 godina.

Grafikon 4. Prijavljene maloljetne osobe prema stupnju obrazovanja (2013.-2020.) (Izvor DZS)

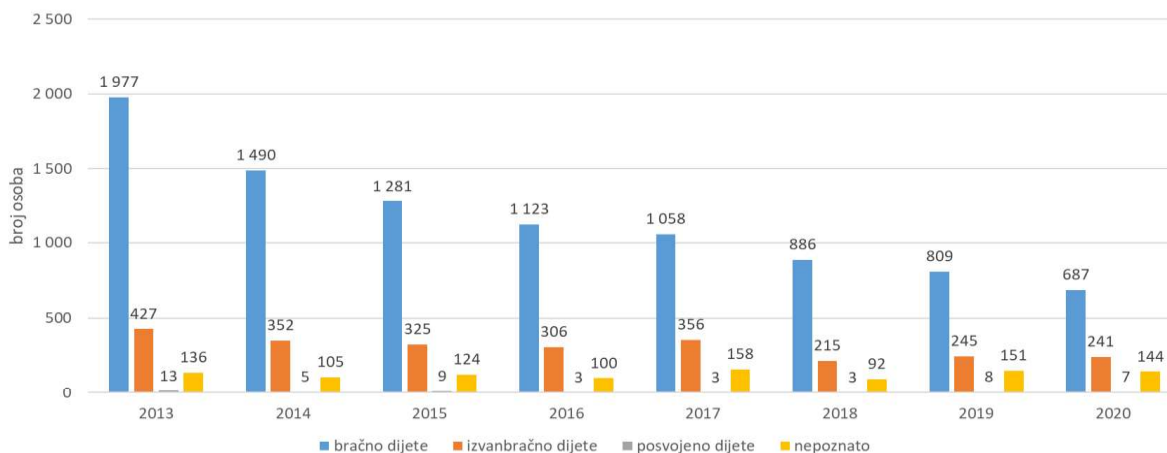

Budući da su maloljetnici adolescenti, očekuje se da je većina njih završila osnovnu školu (više od 50%), međutim, zabrinjavajuća je činjenica da u svim promatranim godinama relativno velik udio, u prosjeku oko 30% maloljetnika, nije završio osnovnu školu; Završeno je 4 do 7 razreda osnovne škole (Grafikon 4.). Ove informacije nesumnjivo ukazuju na zanemarivanje potreba djece od strane roditelja, skrbnika, škola ili socijalne skrbi. Istodobno, treba naglasiti da je kvota maloljetnika koji su pohađali bilo koju srednju školu zanemariva. Treba naglasiti da je odnos između razine obrazovanja i razvoja maloljetničke delinkvencije obrnuto proporcionalan, što znači da mladi s lošijim školskim uspjehom i nižom razinom obrazovanja imaju preduvjet za razvoj delinkventnog ponašanja, jer ti ljudi teže podnose stresne situacije, podvrgnuti su obmani i često su popraćeni niskom razinom odgoja i samokontrole.

Grafikon 5. Prijavljene maloljetne osobe prema obiteljskim prilikama (stanovanju) (2013.-2020.) (Izvor DZS)

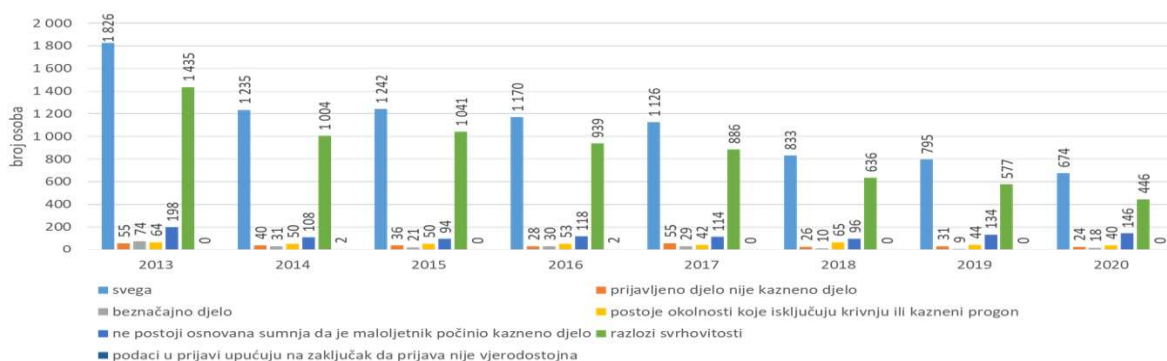

Grafikon 6. Prijavljene maloljetne osobe prema obiteljskim prilikama (rođenju) (2013.-2020.) (Izvor DZS)

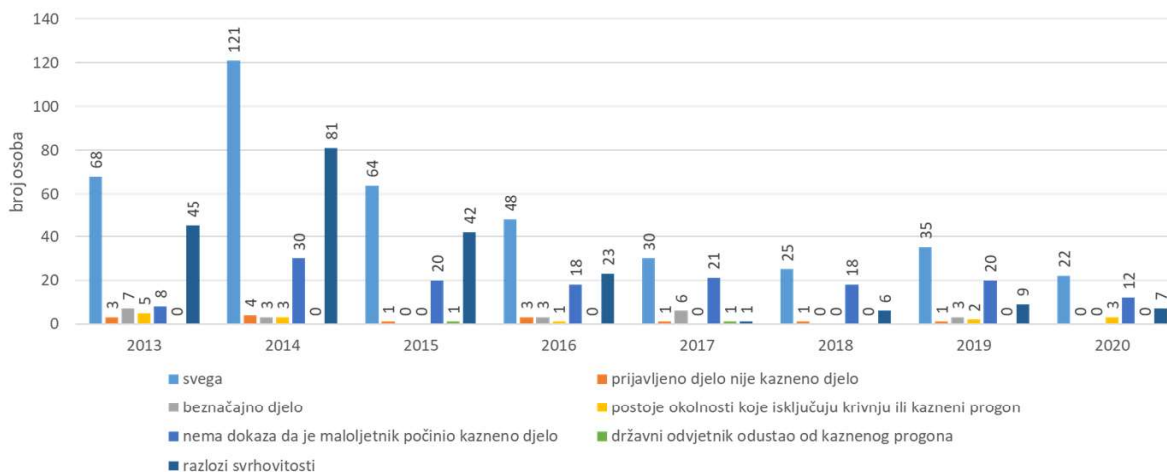
U pogledu varijable s kim žive (Grafikon 5.), očito je da većina maloljetnih prijestupnika još uvijek živi s oba roditelja (65%), te da ih je većina rođena u bračnoj zajednici (Grafikon 6.). Valja ukazati na to da pitanje sklada i drugih čimbenika unutar obitelji nedvojbeno utječu na razvoj delinkventnog ponašanja. Obitelji koje karakterizira visoka razina sukoba između roditelja imaju veći utjecaj na razvoj antisocijalnog ponašanja kod djece jer uzrokuju povećanu razinu nestabilnosti obitelji, poteškoća, a veza između roditelja i djece uvelike je smanjena.

Grafikon 7. Prijavljene maloljetne osobe prema vrsti odluke (postupak nije pokrenut) (2013.-2020) (Izvor DZS)

Kao što je to uvedeno napomenuto, prema važećem hrvatskom zakonodavstvu, moguće je preusmjeravanje u kaznenom postupku prema maloljetnicima, prvenstveno na temelju načela svrhovitosti koji je razlog za nepokretanje kaznenog postupka u gotovo 80% slučajeva (78,6%) (Grafikon 7).

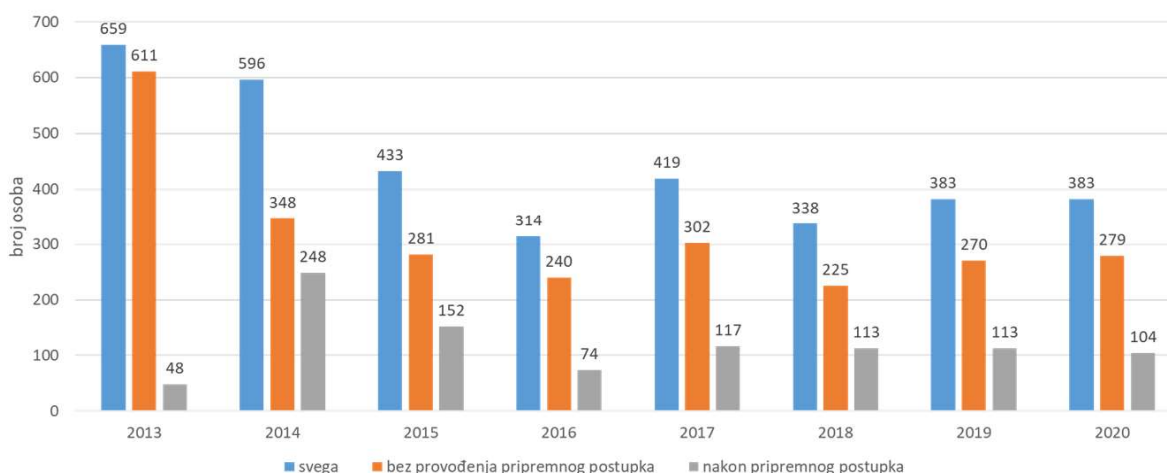
Grafikon 8. Prijavljene maloljetne osobe prema vrsti odluke (pripremi postupak obustavljen) (2013.-2020.) (Izvor DZS)

Načelo svrhovitosti je dominantan razlog i u slučaju obustave pripremnog postupka (Grafikon 8.).

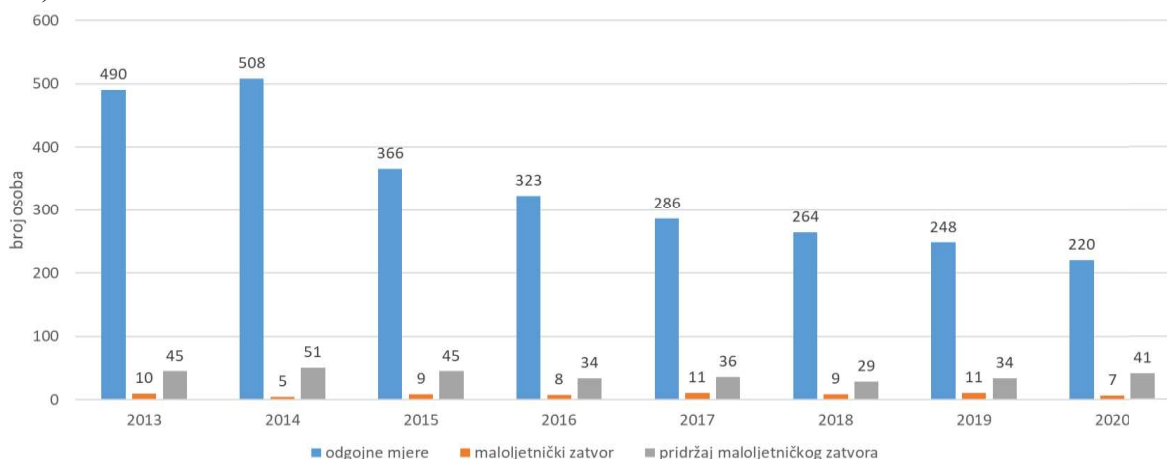
Državnom odvjetniku daje mogućnost da donese odluku da nema osnove za vođenje kaznenog postupka ako smatra da ne bi bilo svrhovito vođenje postupka prema maloljetniku s obzirom na narav kaznenog djela i okolnosti u kojima je djelo počinjeno, prijašnji život maloljetnika i njegova osobna svojstva (članak 71. Zakona o sudovima za mladež). U skladu s člankom 72. istoga Zakona državni odvjetnik može tu odluku uvjetovati spremnošću maloljetnika da izvrši jednu ili više posebnih obveza. Dakle, u pripremnom postupku državni odvjetnik ima ovlast nametnuti maloljetniku posebne obveze kao neformalne sankcije bez prethodnog utvrđivanja njihove krivnje. Time se ispunjava namjera primata neformalnih oblika postupanja (u interesu tuženika ili društva), a može se reći da se donošenje odluka primjenom načela svrhovitosti u maloljetničkom kaznenom pravu pretvorilo iz iznimke u gotovo pravilo u praksi (tako i Puharić i Radić, 2015).

Grafikon 9. Prijavljene maloljetne osobe prema vrsti odluke (podnesen prijedlog za izricanje kazne ili druge mjere) (2013.- 2020.) (Izbor DZS)

Stoga, što se tiče ishoda kaznenog postupka rezultati provedenog istraživanja pokazuju da je u pravilu podnesen prijedlog za izricanje kazne ili druge odluke bez provedbe pripremnog postupka (Grafikon 9.) (čak 93% slučajeva u 2013.), u 2014. (58%), 2015. (65%), 2016. (76%), 2017. (72%), 2018. (67%), 2019. (71%) i 2020. (98,6%).

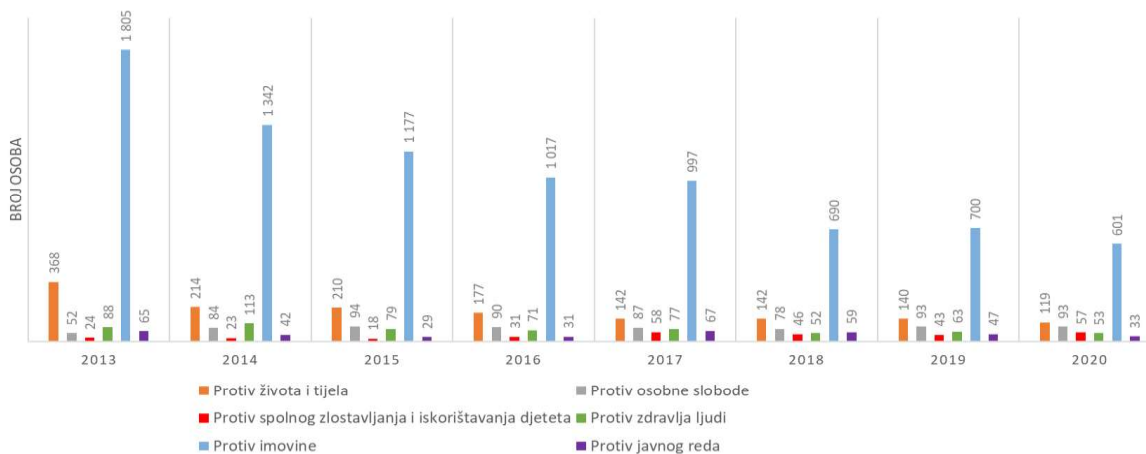
Grafikon 10. Osuđene maloljetne osobe prema najčešće izrečenim sankcijama (2013.- 2020.) (Izvor DZS)

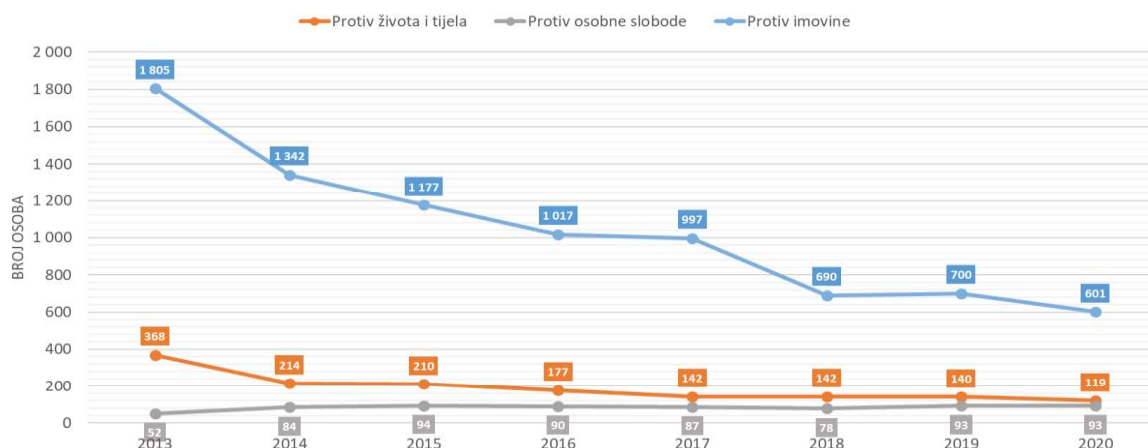
Na temelju članka 5. Zakona o sudovima za mladež, maloljetnicima se izriču odgojne mjere i maloljetnički zatvor kao sankcije za počinjena kaznena djela, a uz uvjete predviđene tim Zakonom i sigurnosne mjere. Međutim, kazna maloljetničkog zatvora ne može se izreći maloljetniku koji je u vrijeme počinjenja kaznenog djela napunio četrnaest godina, ali nije napunio šesnaest godina, već mi se mogu se izreći samo odgojne i sigurnosne mjere. Maloljetnička zatvorska kazna može se izreći maloljetniku koji je navršio šesnaest godina, ali još nije navršio osamnaest godina života. Prema rezultatima istraživanja prikazanih u Grafikonu 10. većini osuđenih maloljetnika izrečene su odgojne mjere (oko 90%), u rasponu od 82 do 90%, dok je u oko prosječno 3% slučajeva izrečena kazna maloljetničkog zatvora. Iako se broj izrečenih mjera smanjuje tijekom godina, mjere upućivanja u disciplinski centar, pojačana skrb i nadzor uz boravak u obrazovnoj ustanovi, upućivanje u obrazovnu ustanovu i mjere upućivanja u posebnu obrazovnu ustanovu ne pokazuju takav trend, već se jednako primjenjuju tijekom godina.

Od uvođenja pridržaja maloljetničkog zatvora u zakonodavstvo Republike Hrvatske do danas, ova mjera je u stalnom porastu. Sudovi za maloljetnike smatraju ovu vrstu sankcije vrstom kontrolnog mehanizma za ponašanje maloljetnika u budućnosti. Međutim, treba naglasiti da je centar za socijalnu skrb najvažniji izvor podataka o maloljetnim počiniteljima kaznenih djela, za koje se očekuje da će obrađivati podatke i dostaviti ih s obrazloženim prijedlogom za izricanje kaznene sankcije. Istodobno, ti podaci čine osnovni materijal koji koriste državni odvjetnici i maloljetni suci u postupku.

Grafikon 11. Prijavljene maloljetne osobe prema šest najčešćih grupa kaznenih djela (2013. – 2020.) (Izvor DZS)

Grafikon 12. Optužene maloljetne osobe prema tri najčešće grupe kaznenih djela (2013.-2020.) (Izvor DZS)

Što se tiče učestalosti i ozbiljnosti maloljetničke delinkvencije, podaci su prikazani u Grafikonu 11. Postoji očita snažna silazna tendencija počinjenja imovinskih kaznenih djela. Oni su najzastupljeniji u promatranom razdoblju (73–80%), što je očekivani rezultat i takve trendove pratimo na temelju dostupne literature i istraživanja, i u svijetu. S druge strane, u rasponu od 5 do 10% maloljetnika ustraje u počinjenju kaznenih djela protiv života i tijela u dotičnom razdoblju, a nešto manje kada je riječ o kaznenim djelima protiv osobne slobode (Grafikon 12). Valja naglasiti da je tijekom posljednje dvije promatrane godine (2019. i 2020.) veća uključenost maloljetnika u kaznena djela povezana s drogom (oko 20 %). Iako je povremena njihova uporaba nekada započinjala u srednjoj školi, danas je dobna granica spuštena na osnovnoškolsko stanovništvo u urbanim, ali i ruralnim područjima. Ovaj problem utječe na obiteljske i obrazovne ustanove, utječući na sve dobne skupine i društvene slojeve. Konačno, treba napomenuti da je samo četvrtina prijavljenih maloljetnika na kraju osuđena.

ZAKLJUČAK

Maloljetničko pravo se u većini razvijenih zemalja razlikuje od zakona koji su propisani za punoljetne osobe. Razlog tome jest rehabilitacija maloljetnika te njihov preodgoj u društveno odgovorne individue. Na taj način želi se spriječiti maloljetnički recidivizam te stvoriti samostalne i odgovorne osobe koje mogu nastaviti život u skladu s zakonom i moralnim načelima društva.

U maloljetničkom pravosuđu postoje tri glavna i najprihvaćenija modela odgovora na počinjenje kaznenih djela od strane maloljetnika: zaštitni, sudski i mješoviti model s elementima restorativne pravde. Zaštitni model odstupa od prekomjernog formalizma, a centri za socijalnu skrb igraju značajnu ulogu s ciljem edukacije, zaštite i pomaganja maloljetnicima. Nasuprot tome, pravosudni model malo pridaje važnost i pažnju osobnim i obiteljskim okolnostima maloljetnika, a izrečene sankcije uglavnom su kaznene, umjesto socijalne skrbi. Hrvatska se odlučila za neki oblik mješovitog pristupa, stavljajući naglasak na osobnost i individualne potrebe maloljetnika koje se uzimaju iz zaštitnog modela uz istodobno jamčenje pravne sigurnosti maloljetnika i poštivanje svih standarda međunarodne zaštite od pravosudnog modela.

Opći trend u Hrvatskoj u promatranom razdoblju značajan je pad ukupnoga maloljetničkog kriminala što bi moglo dovesti do zaključka da maloljetnička delinkvencija u Hrvatskoj ne predstavlja ozbiljan problem. Osim što imovinska kaznena djela još uvijek prevladavaju, očit je porast kriminala povezanog s drogom i stalan udio u kriminalu kaznenih djela protiv života i tijela kao najtežim kaznenim djelima, iako su apsolutne brojke potonjih prijavljenih počinitelja prilično niske.

Što se tiče obiteljskih karakteristika maloljetnika i njihovih osobnih obilježja rezultati provedenog istraživanja upućuju na zaključak da maloljetni prijestupnici dolaze iz potpunih, ali nestabilnih, kao i iz obitelji sa samohranim roditeljem koje su vjerojatno imale obiteljsku povijest problematičnog ponašanja ili obiteljskog sukoba. Osim toga, loši školski rezultati i/ili napuštanje škole u mladoj dobi može se uzeti kao rizični čimbenik kod maloljetnih prijestupnika.

Svi pokazatelji u promatranom razdoblju upućuju na zaključak da je kažnjavanje samo krajnja mjera, što potvrđuje i činjenica da je udio maloljetničkih zatvorskih kazni samo oko 3% i da se u većini slučajeva koristi načelo svrhovitosti, čime se pogoduje primjeni odgojno-obrazovnih mjera kao neformalnih oblika tretmana za izbjegavanje negativne stigmatizacije i etiketiranja maloljetnika. Unatoč stalnom blagom porastu pridržaja maloljetničkog zatvora (slično uvjetnoj zatvorskoj kazni za odrasle počinitelje), može se s dovoljno argumenata ustvrditi da se uz prevladavajuće izricanje odgojno-obrazovnih mjera u praksi provodi relativno blaga posebno-preventivna kaznenopravna politika prema maloljetnicima s odstupanjem prema zaštitnom modelu. Međutim, valja naglasiti da pravovremena intervencija u ranoj fazi jest najbolji pristup sprečavanju maloljetničke delinkvencije. To zahtijeva individualne, grupne i organizacijske napore usmjerene na maloljetnike, međutim, važno je prihvatiti činjenicu da nijedna državna institucija i nametnuta obrazovna mjera nije toliko utjecajna na razvoj maloljetnika kao institucija obitelji.

Iako je proces diverzije uveden i proširen s određenim varijacijama u velikoj većini europskih zemalja još uvijek postoje neke dileme i kontroverzna pitanja o njezinom razvoju u Hrvatskoj, ali i u drugim dijelovima Europe. Rezultati dosadašnjih istraživanja pokazuju da čak i stručnjaci koji rade s mladima u riziku i koji imaju izravan pristup službenim podacima o maloljetničkom kriminalu u Hrvatskoj krive neformalnu socijalnu kontrolu koja nadilazi formalnu socijalnu kontrolu sudova za mladež. Unatoč činjenici da postoji samo slaba teorijska potpora i skromni empirijski dokazi o tome da izlaganje maloljetnika striktnom kaznenom postupku i izricanje težih sankcija zaista smanjuje kriminalni povrat maloljetnika, neki stručnjaci tvrde kako bi hrvatski maloljetnički pravosudni sustav trebao biti stroži prema maloljetnim počiniteljima čak i lakih kaznenih djela. S druge strane, postoji jaka teorijska podloga za alternativne politike i diverziju maloljetnih prijestupnika.

Najčešći uzrok maloljetničke delinkvencije su teškoće u odrastanju maloljetnika i česti ekscenčni karakter maloljetnika. Iz tog razloga se maloljetne delikvente pokušava osloboditi dugotrajnih kaznenih postupaka, što još uvijek u Hrvatskoj nije postignuto u potrebnoj mjeri. Isto tako, razlog izbjegavanja provođenja kaznenih postupaka doprinosi i recidivizam, prenapučenost ustanova zatvorenog tipa, nepoticajna i negativna okolina u zatvorima. Stoga, osnovna zadaća načela svrhovitosti jest odgoj, pomoć, zaštita i nadzor maloljetne osobe. Pomoću ovog načela iz uporabe se želi ukloniti tradicionalan oblik kažnjavanja, retribucijom i represijom. No, nije dovoljno samo omogućiti preusmjeravanje maloljetnika iz kaznenog postupka na temelju načela svrhovitosti (na što upućuju rezultati provedenog istraživanja), nego je potrebno osigurati diverziju i na način da maloljetnik kroz mjeru koja u potpunosti zamjenjuje kazneni postupak dobije potreban odgoj, preodgoj i ispravan razvoj.

LITERATURA

- Butorac, K., & Gracin, D. (2022). Phenomenology of Juvenile Crime in Croatia, *XII. International Scientific Conference Archibald Reiss Days*, Belgrade, Serbia, Book of Abstracts. 8–9, November, 2022., 37–39. ISBN 978-86-7020-486-7
- Cajner Mraović, I., & Samatel, J.P. (2000). Maloljetnička delinkvencija u Hrvatskoj: Trend poraća, "amerikanizacije" ili globalizacije? *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 7(2), 505-540.
- Cajner Mraović, I., Kešetović, Ž., & Butorac, K. (2014). Wartime and postwar trends in juvenile crime: the Croatian and the Serbian perspective. *International Scientific Conference Proceedings "Macedonia and the Balkans, a Hundred Years after the World War I – Security and Euro-Atlantic Integrations", Volume I*, Ohrid, June 3–5, 2014, North Macedonia. 306–318.

- Cajner Mraović, I., Asančić, V., & Derk, D. (2015). Juvenile Crime in the 21st Century: A Really Escalating problem or Just a media sensation? The Case of Croatia. *VARTSVOSLOVJE, Journal of Criminal Justice and Security*, 17(2), 194–212.
- Cajner Mraović, I., Vuić, A., & Kujundžić, J. (2018). Diverzija u kaznenopravnom sustavu za maloljetnike u Hrvatskoj. Nacionalno istraživačko izvješće. Zagreb. HRABRI TELEFON.
- Derk, D. & Stašević, I. (2017). Usporedba nekih trendova maloljetničke delinkvencije u Hrvatskoj tijekom rata i nakon rata. *Policija i sigurnost*, 26(2), 168–181.
- Doležal, D. (2009). Kriminalna karijera. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 30(2), 1082–1107.
- Dragičević Prtenjača, M., Radić, I., & Rizvić, D. (2022). Maloljetničko kazneno pravo – Quid Accidit? Problemi u primjeni pojedinih prava iz direktive 2016/800/EU u praksi. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 29(2), 377–408.
- Düinkel, F. (2009). *Diversions: A Meaningful and Successful Alternative to Punishment in European Juvenile Justice Systems*. U: Junger-Tas, J., Düinkel, F. (Ur.), *Reforming Juvenile Justice* New York: Springer-Verlang. 147–165.
- Državni zavod za statistiku (2022). Godišnja statistička izvješća maloljetnih počinitelja kaznenih djela – izvješća, optužbe i osuđujuće presude od 2013. do 2020. Preuzeto: [https://www.dzs.hr/\(5.12.2022.\)](https://www.dzs.hr/(5.12.2022.)) i Posebno naručena statistička obrada podataka za podatke koji nisu javno dostupni za razdoblje (2013.–2020.)
- Enzmann, D., & Podana, Z. (2010). Official crime statistics and survey data: Comparing trends of youth violence between 2000–2006 in cities of Czech Republic, Germany, Poland, Russia, and Slovenia. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 6(3), 191–205. doi.org.10.1007/s10610-010-9121-z
- Farrington, D. P. (2003). Developmental and life-course criminology: key theoretical and empirical issues-the 2002 Sutherland award address. *Criminology* 41(2), 221–255. doi.org.10.1111/J.1745-9125-2003.TB00987.X
- Hawkins, J. D., Herrenkohl, T., Farrington, D. P., Brewer, D., Catalano, R. F., & Harachi, T. W. (1998). A review of predictors of youth violence. In Loeber, R., & Farrington, D.P. (Eds.), *Serious & violent juvenile offenders: Risk factors and successful interventions*. Washington, D.C.: Sage Publications, Inc. 106–146.
- Huizinga, D., & Jacob-Chien, C. (1998). The contemporaneous co-occurrence of serious and violent juvenile offending and other problem behaviors. In Loeber, R., & Farrington, D.P. (Eds.), *Serious and violent juvenile offenders: Risk factors and successful interventions* Thousand Oaks, CA: SAGE. 47–67.
- Kajser, N. (2019). Evaluacija primjene pojedinih međunarodnih standarda postupanja prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela u Hrvatskoj. Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji, Diplomski rad. Dostupno na <https://repozitorij.pravo.unizg.hr/islandora/object/pravo%3A1855/datastream/PDF/view>
- Kazneni zakon Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/1, 126/19, 84/21, 114/22.*
- Kovčo Vukadin, I. (2009). Kriminalitet mladih punoljetnih osoba u Hrvatskoj: Struktura i trendovi. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 16(1), 27–40.
- Loeber, R., & Stouthamer-Loeber, M. (1996). The Development of Offending. *Criminal Justice and Behaviour*, 23(2), 259–422. doi.org.10.1177/0093854896023002001
- Maguin, E., & Loeber, R. (1996). Academic Performance and Delinquency. *Crime and Justice: A Review of Research*, 20, edited by Tonry, M. Chicago: University of Chicago Press. 145–264.
- Martinjak, D., & Odeljan, R. (2016). *Etiološki i fenomenološki čimbenici maloljetničke delinkvencije*. Zagreba. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.
- Moffitt, T.E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, 674–701.
- Pardini, D.A., Waller, R., & Hawes, S. W. (2015). Familial influences on the development of serious conduct problems and delinquency. In Morizot, J., & Kazemian, L. (Eds.), *The development of criminal and antisocial behavior: Theory, research and practical applications*. U.S.: Springer International Publishing AG. 201–220.

- Puharić, B., & Radić, I. (2015). Primjena načela svrhovitosti u postupanju prema maloljetnicima, *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 22(1), 635-670.
- Radić, I. (2017). Hrvatski sustav maloljetničkih sankcija: trenutačno stanje i prijedlozi za promjenu. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 24(1), 83–115.
- Ricijaš, N. (2009). *Pripisivanje uzročnosti vlastitog delinkventnog ponašanja mladih*. Doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, Poslijediplomski znanstveni studij iz teorije i metodologije socijalnog rada, Zagreb.
- Sampson, R. J., & Laub, J. H. (2004). A general age-graded theory of crime: lessons learned and the future of life-course criminology. *Advances in Criminological Theory*, 13, 1–28.
- Sijerčić-Čolić, H. (2012). Juvenile delinquency and juvenile justice in transition. In Šelih, A, Završnik, A. (Eds.), *Crime and transition in Central and Eastern Europe*, New York: Springer. 229–249.
- Steketee, M., & Gruszczyńska, B. (2010). Juvenile delinquency in six new EU member states. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 16(2), 111–125.
- UNICEF (2010) Toolkit on Diversion and Alternatives to Detention, Dostupno na <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/toolkit-diversion-and-alternatives-detention/07.01.2023>.
- Zakon o sudovima za mladež* (Narodne novine, br. 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19).

PURPOSE OF PUNISHMENT AND JUVENILE OFFENDERS IN CROATIA

Assist. Prof. PhD. Dijana Gracin, LL.M.

University of Zagreb, Croatia

Summary: *The main goal of this research is to provide an overview of the relevant body of literature into the area of the punishment of juvenile offenders and to analyze phenomenology i.e., the scope, structure, and dynamics of juvenile delinquency particularly the purpose of punishment in the Republic of Croatia. Empirical analysis is based on secondary data from registered crimes of the police, state attorney's offices, juvenile courts, and Croatian Bureau of Statistic in the observed period (2013 -2020). Juvenile offenders are analyzed in relation to gender, age, education, types of crimes committed, previous convictions, who they live with, imposed penalties and other relevant criteria to identify trends and crime patterns across the spanning decade. The paper discusses the obvious downward trend of reported, accused, and convicted juveniles, but also the relatively large number of dismissed criminal charges by applying the principle of opportunity as a rehabilitation approach of the State Attorney's Office to juvenile offenders. Although conditional opportunity as a measure of diversion relieves the courts and shortens the time from the commission of crime to the beginning of treatment, the simultaneous increase in the number of juvenile recidivists raises concerns, indicating that the current system of juvenile sanctions does not fulfill its primary purpose of special prevention. The research paper builds on the existing knowledge on the topic and addresses possible implications of future developments.*

Keywords: *juvenile crime, phenomenology, punishment, resocialization, Croatia*